

הרב אליעזר בן-פורת
פרופ' פסח קליימן

אפשרויות הלכתיות למניעת עקרות עקב ביוץ מוקדם

זמן ההמתנה שבין תחילת ראיית דם נדות, לתחילת ספירת ז' נקיים, כתב השו"ע [סי' קצ"ו סי"א] דמשום חשש פולטת די בהמתנת ארבעה ימים, ויום החמישי יהיה הראשון לספירתה, ותפסוק יום ד' לערב ויום ה' יעלה למנין ז' נקיים. ועל כך הוסיף הרמ"א ב' חומרות, ואמר: (א) ויש שכתבו שיש להמתין עוד יום אחד, דהיינו שלא תתחיל למנות עד יום הששי והוא יהיה יום ראשון לספירתה וכו' וכן נוהגין בכל מדינות אלו ואין לשנות וכו' (ב) ויש שכתבו שעכשיו אין לחלק בין שמשעה עם בעלה ללא שמשעה, וכל אשה שרואה אפילו כתם, צריכה להמתין ה' ימים עם יום שראתה בו ותפסוק לעת ערב ותספור ז' נקיים, וכן נוהגין במדינות אלו ואין לשנות.

יש לעיין בדין אשה אשר מפאת סדר וסתה קשה לה להכנס בהריון, כי זמן הביוץ [ovulation] שלה חל בדרך כלל לפני י"ב יום לראייתה. במחקר שנערך בזמנו [תש"ל] נמצא, כי בעיה זו מהווה סיבה לאי פרייון של כ-21% מן הזוגות השומרים על טהרת המשפחה¹. הצעה הראשונה לפתרון הבעיה, היא טיפול רפואי שיביא לדחיית זמן הביוץ לאחר זמן טבילתה, כגון טיפול ב-Clomiphene Citrate². הצעה טובה יותר לטיפול, הוא השימוש באסטרוגן לדחיית זמן הביוץ³. אכן אם הטיפול הרפואי לא הועיל לה, ואי אפשר לה לבוא לידי הריון אלא אם כן תקדים זמן טבילתה, יש לעיין מהי הצעה להקדים זמן טבילתה, וכבר דנו בזה מחברי זמננו, ונביא בזה תמצית הדעות ומה שיש לדון בדבריהם.

1. פרופ' ב. לונגפלד ונ. בירנבאום, **מוריה** שנה ב' [א-ב] תש"ל, טיפול בעקרות עקב אי התאמה בין ימי הפוריות וזמן הטבילה, עמ' מ"ח-נ"ב, ונדפס בקיצור בספר **אסיא א** תשל"ו, עמ' 149-151.

[מחקרים חדשים מראים כי אחוז הנשים שאי פרייון נובע מביוץ מוקדם קטן במידה ניכרת מהערכה הישנה שהובאה למעלה. ראה מאמרן של ד"ר גנזל וד"ר צימרמן "עקרות הלכתית – אבחון וטיפול הלכתי-רפואי" לעיל עמ' 58-61. -- העורך].

2. המאמר **במוריה** הנ"ל הערה 1 עמ' נ"ב, הצעתם של פרופ' ב. לונגפלד ונ. בירנבאום לטיפול בדחיית הביוץ לזמן הרצוי.

3. de Ziegler, D, et al. Programming ovulation in the menstrual cycle by a simple innovative approach: back to the future of assisted reproduction. *Fertil Steril* (1999) 72:77-82.

ונפתח בדברי בעל חזון איש ז"ל, אשר נשאל על דבר זה מאת הרה"ג ר' קלמן כהנא ז"ל, והשיב החזון"א⁴ שאפשר להתיר להפסיק בטהרה ביום הרביעי קודם שקיעת החמה, ויום החמישי יהיה ראשון לספירת ז' נקיים⁵. וכן צידד בשו"ת דובב משרים [ח"א סי' ח']. ומקור לדבריהם מהוראת השל"ה המובאת בפתחי תשובה [סי' קצ"ו ס"ק ט"ו]: מעשה בא לידי באשה אחת שהיה יום ד' לנדתה, ולא שמשה עם בעלה בלילה שקודם ראייתה, והתירתי לה ללבוש לבנים ביום ד' ולהתחיל לספור ביום ה', כי אם היתה מתחלת לספור ביום ו', אז היה בא ליל טבילה בליל שבת שאחר יום טוב, ומוטב שנניח חומרא זו [של המתנת יום ה' אף בלא שמשה] כדי לקרב את הטבילה לחפיפה. והוסיף הפת"ש, דבסדרי טהרה [סי' קצ"ו ס"ק מ"ב] כתב דנראה לו דבנידון השל"ה, אף בשמשה יש להתיר שתפסוק ביום ד' לראייתה, ותמנה ז' נקיים מיום ה'. אלו דברי הפת"ש. וכשם שהתירו להתחיל לספור מיום ה' כדי לקרב הטבילה לחפיפה, כך יש להתיר לעשות כן משום מצות פריה ורביה⁶.

ובאגרות משה [יו"ד ח"ב סי' פ"ד] הוסיף עוד, דמה שנהגו להחמיר אף בלא שמשה מטעם לא פלוג [והיא החומרא השניה של הרמ"א], מעיקרא לא נאמר מנהג זה במקום ביטול פריה ורביה⁷, ועוד דיש כאן מקום עיגון, דהא כיון שאינה יכולה להתעבר יצטרך לגרשה [כמבואר ברש"י גיטין כ"ו ע"ב ד"ה ומעגן ומותיב לה], לפיכך אם יפרוש ג' ימים קודם הוסת ותפסוק מלראות ביום השני לנדתה, יש להתיר לה לעשות הפסק טהרה ביום ההוא ולספור ז' נקיים תיכף למחרתו ולטבול בליל עשירי [ונראה דלפי דעת האג"מ, ה"ה אם יפרוש ד' ימים קודם הוסת ותפסוק מלראות ביום הראשון לנדתה, אם אפשר, תוכל לעשות הפס"ט ביום ההוא ולספור ז' נקיים תיכף

4. הובאו דבריו בספרו של ר' קלמן כהנא ז"ל, **טהרת בת ישראל**, מכתבים ממרן בעל חזון איש, מכתב ג'.
5. והוסיף **החזון איש** במכתבו: "ויש ביד הרפואה לאפשר את הנקיון ביום הרביעי, כי ג' ימים מספיק להזלת מותר הדם שבגוף, ורק מחמת חולשת האם [ר"ל הרחם] נמשך האורח".
6. וכ"כ **בערוך השלחן** סי' קצ"ו סעיף מ', אחר הבאת דברי השל"ה והסד"ט הנ"ל: "ודון מינה ומינה לשארי דברים שיש בהם צורך גדול [שיש] ביכולתה למנות מיום ה' לראייתה ולשימושה". וכ"כ בשו"ת **דברי מלכיאל** ח"ה סי' ק"ב.
7. ועוד כתב **באגרות משה** שם: "דהמנהג נעשה משום דלרובא דרובא דנשים ליכא חילוק לענין פו"ר, ובזמנם אולי לא היה חילוק לשום אשה, דהא רק עתה זה ככ"ה שנים שנתחדש זה מהרופאים המומחים שאיכא נשים מועטות שיש רק יום אחד מהסמוכים לנדתה שיש אפשרות לפנייה להתעבר, ואולי הוא מהדברים שנשתנו הטבעיים, או שגם מתחלה היה כן, רק שלא ידעו הרופאים מזה, ולכן אין ללמוד ממנהג זה לאסור גם לאלו שהוא אצלם בטול פו"ר שהיא מצוה רבה, שיש לנו לומר שבאופן כזה אינו בכלל המנהג, ובפרט במנהג זה שהב"י לא חש בזה, וגם בש"ך סי' קצ"ו ס"ק כ"א אף שסובר כמנהג, כתב דהך דלא שמשה גזירה רחוקה היא, ולכן אין לנו אלא באופן שנהגו שלא היה נוגע לפו"ר, אבל כשנוגע לביטול פו"ר אינו בכלל המנהג". וע"ע מש"כ **באגרות משה** יו"ד ח"ד סי' י"ז ס"ק כ"ב.

למחרתו ולטבול בליל תשיעי]. וכן הורה הגרי"א הרצוג ז"ל הלכה למעשה⁸.
אכן מחברי זמננו לא הסכימו להיתר גורף זה, אלא שנתנו, כל אחד לפי דרכו, עצה לפתרון הבעיה של ביוץ מוקדם.

בספר בדי השלחן [סי' קצ"ו סי"א, ביאורים ד"ה צריכה להמתין ה' ימים וכו'] כתב ליעץ לאשה זו עפ"י המבואר בסי' קצ"ד ס"ב שא"א לפתיחת הקבר בלא דם, ודעת הנוב"י בזה שאף בגרם פתיחה מבחוץ הוא כן⁹, וא"כ אם נגרום אצלה פתיחת הקבר ע"י הכנסת איזה כלי יום או יומיים קודם ביאת וסתה, הרי תהיה כבר מאז בדין נדה ותוכל לחשב ימי המתנה מאז, עכ"ד. ונראה שעצה זו אינה מעשית, כדלהלן. תחילה יש להגדיר ענין פתיחת הקבר האוסרת את האשה. בחשב האפור¹⁰ ביאר, שהרחם יש לו שתי פיות, פה אחד פנימי שהוא סוגר את הרחם, ולפני אותו הפה יש כמו פרוזדור קטן כדמות צואר, אשר הרופאים קוראים אותו "צואר הרחם", ובתחילת אותו צואר יש גם כן כמו פה. ואמנם מה שאמרו 'אי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם', הכונה על הפה הפנימי שהוא פי הרחם ממש, שהוא סגור ומסוגר ופתיחתו אינה דבר קל, משא"כ הפה החיצון, שהוא פי צואר הרחם, עליו אינו שייך לומר שאי אפשר לפתיחתו בלא דם, עכ"ד. ומעתה באשה זו, אם נרצה לעשותה נדה ע"י פתיחת הקבר מבחוץ, יצטרך הרופא להכניס לפי הרחם הפנימי, שפופרת עבה יותר מקנה דק שבדקים, דהיינו לפחות בעובי ט"ו מילימטר¹¹, ודבר זה יש בו מן הקושי. חדא, יש בזה צער רב לאשה בהכנסת אותה שפופרת לפי הרחם [בלא הרדמה]. ועוד, יש בזה חשש של גרימת זיהום הרחם. ועוד, עלולה הכנסת הכלי לגרום נזק לצואר הרחם, אשר עלול בעתיד להגדיל את החשש להפלה ח"ו.

והגאון ר' בן ציון אבא שאול ז"ל בספרו אור לציון [סי' ו'], נתן עצה לאשה, שיומיים קודם הוסת תשקר ותאמר לבעלה "טמאה אני", דאז תאסר לבעלה משום דשויא אנפשה חתיכה דאיסורא, דכיון דאיסורה הוי משום נאמנות [ולא משום נדר], חשיב כאילו נטמאה ודאי. והוסיף עוד וקאמר דלשיקרא נמי לא חיישינן, וביאר הטעם דכיון שאמירתה הוי לחובת עצמה, אין כאן משום מחזי כשיקרא, ונסתייע מדברי התוס' [ב"ב מ"ד ע"ב ד"ה דלא] שכתבו לענין הודאת בעל דין, דאפילו יש כמה עדים שמכחישים

8. הובאו דבריו בספרו של הרב ד"ר יצחק אונא ז"ל **שואלין ודורשין** כתשובה לשאלתו, סי' מ' תשובה ב', וכתב שם הגרי"א הרצוג ז"ל ש"הוראה זו להקל היא דוקא בנידון זה עד שירחמו מן השמים ותפקד האשה בזש"ק לאורך ימים ושנים ולא תצטרך עוד לקולא זו".

9. **נודע ביהודה** תנינא יו"ד סוף סי' ק"כ, הובאו דבריו ב**פתחי תשובה** סי' קצ"ד ס"ק ד' וב**בדי השלחן** סי' קצ"ד ס"ק ל"א, וע"ע מה שהעירו בזה בדעת כהן סי' ע"ט ובחשב האפור ח"ב סי' ס"ב.

10. שו"ת **חשב האפור** ח"ב סי' ד' וכן דעת **האגרות משה** יו"ד ח"א סי' פ"ג.

11. לשון **השו"ע** סו"ס קפ"ח: "קנה דק שבדקים", וע' **בדי השלחן** סי' קצ"ד ס"ק ל"א שהוא לערך כחמשה עשר מילימטר.

אותו, הרי הודאת בעל דין כמאה עדים ולא חיישינן למיחזי כשיקרא, כדאשכחנא [ב"ב קמ"ט ע"א] גבי איסור גיורא, דנפק אודיתא מבי איסור, ואע"ג שהיה איסור משקר.

והגאון ר' עובדיה יוסף שליט"א בספרו טהרת הבית [ח"ב סי' י"ג עמ' תכ"ה], השיג על דברי אור לציון הנ"ל, וכתב דאין ליעץ כן לאשה, דאלפיה שקרא, ולימדו לשונם דבר שקר על פי הוראת חכם, וכן לא יעשה, עכ"ד. ונראה לקיים הוראת האור לציון¹², ע' נודע ביהודה [מהדו"ת אה"ע סי' ל"ח] דאם אמרה האשה "טמאה אני" משום שלא היתה אז בריאה, או מטעם שהיתה שם אחותו או אמו [ומשום צניעות אמרה כן], לא עשתה שום רע באמירתה ואין כאן משום איסור שקר. ויש להוסיף דהכא נמי כיון שאומרת כן לצורך מצוה רבה של פריה ורביה, ודאי שרי. ועוד, איכא בהא ענין שלום בית, ומבואר בגמ' [יבמות ס"ה ע"ב] דליכא איסור שקר היכא דמשנה משום שלום בית. ועוד, כבר כתב הט"ז [או"ח סי' תקס"ה ס"ק ו'] דכל שמתכוון לדבר מצוה אין השינוי פוסל בו, דהוא בכלל מאמרם מותר לשנות מפני השלום¹³.

והגאון ר' חנוך דוב פדווא ז"ל בחשב האפוד [ח"ג סי' ט"ז] אשר לו, הציע לאשה לאסור על עצמה בנדר את התשמיש כמה ימים לפני וסתה באופן המועיל, דהיינו שתאסור הנאת תשמישו עליה, דיש לסמוך על עצה זו להרויח יום אחד. ואזיל לשיטתו שכתב בחשב האפוד [ח"א סי' י"ח] לענין איש ואשה שהיו אבלים ובסוף ימי האבלות מצאה כתם, דאעפ"י שהאיסור היה מטעם אבלות ולא מטעם נדות, מ"מ אסורים היו לשמש, ובכגון זה לא שמענו מנהג להחמיר [והוסיף עוד דאפילו לא היה רק אחד מהם אבל, יש להקל, דסוף סוף אסורים לשמש]. כלומר, כל יום שנאסרה בו האשה בתשמיש, ולא רק משום איסור נדה, עולה לה לחשבון ימי ההמתנה, כיון דסוף סוף אסורה היא לבעלה באותו הזמן. ויש להעיר, דיש חולקים וס"ל דאין הימים עולים לה אלא א"כ נאסרה בהם מתורת איסור נדה¹⁴.

ובתשובתו ציין הגר"ד פדווא ז"ל לדבריו הנ"ל דלא בעינן שיהיו אסורים דוקא מחמת נדות, וכתב דלפי"ז ה"ה באסרה התשמיש בנדר, כיון שהיו אסורים לשמש, עולים לה הימים האלה למנין דהמתנת ה' ימים. ושוב

12. ראיית האור לציון מדברי התוס' במעשה דאיסור גיורא אינה מדויקת, שהרי דברי התוס' אינם אמורים לענין איסור שקר הנובע ממאמר התורה "מדבר שקר תרחק", אלא דברי התוס' אמורים לענין תוקף קנין אודיתא, שאעפ"י שאין הדבר שעליו הוא מודה אמת, מ"מ כיון דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי, הודאתו תקפה, אבל אין התוס' דנים כאן מצד איסור שקר מן הבחינה המוסרית. והיינו טעמא דליכא הכא משום איסור שקר, דהותר לשקר להציל ממונו, ע' נדרים כ"ז ע"ב וכ"ח ע"א וס"ב ע"ב ועוד.

13. וכ"מ בדרישה חו"מ סי' רס"ב ס"ק כ"א דכל דבר מצוה חשיב דרכי שלום לענין זה, דכל התורה כולה נמי מפני דרכי שלום היא, דכתיב דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום [ע' גיטין נ"ט ע"ב].

14. ראה אור לציון סי' ו', חוט שני סי' קצ"ו סי"א ס"ק י'.

העיר, דיש מקום לומר דלא דמי [איסור נדר, לאיסור הנובע מחמת אבלות], כי כיון שאיסור התשמיש בא לה לאשה ברצונה, והרי אפשר שלא תדור ותהיה מותרת לשמש, לא עדיפא משאר אשה שלא שמה, דגזרין בה אטו שמה. ולמעשה מסיק, דאם היה צריך לעשות עצה זו להרויח ב' או ג' ימים, היה מקום לחשוב בזה, אבל כיון שכל הענין אינו אלא להרויח יום אחד [כי וסתה נמשך ד' ימים], יש להקל.

ורבים ממחברי זמננו הציעו שתדלג טבילתה חדש אחד ותשאר בטומאתה ולא תטבול, ואח"כ כשתראה שנית, מיד כאשר תחדל ראית דמה, תפסוק בטהרה ותתחיל למנות ממחרתו ז' נקיים, כ"כ בשו"ת הר צבי [יו"ד סי' קנ"ז] ומנחת יצחק [ח"ג סי' פ"ה]¹⁵. וע' לחם ושמלה¹⁶ שכתב דהמנהג הוא שאפילו ראתה כמה פעמים, מ"מ מראיה שהיא באה לטהר את עצמה צריכה להמתין שלא לספור ז' נקיים עד יום ה' לראיתה, דכיון שנוהגים שלא לחלק בין שמה ללא שמה, הלכך לעולם כשבאה לטהר את עצמה צריכה להמתין ה' ימים מראיתה האחרונה משום לא פלוג. אכן הסכמת מחברי זמננו הנ"ל שלא כדבריו, דס"ל דהיכא שדלגה חדש אחד ולא טבלה, אינה צריכה המתנה, דאע"ג שהיה בידה להסיר טומאתה מעליה ולטבול, מ"מ כיון דסוף סוף כל אותם הימים אסורה היתה לבעלה מתורת איסור נדה, לא גזרין בכה"ג לא שמה אטו שמה.

מסקנא דמילתא: יש ליעץ לאשה תחילה לעסוק ברפואות לדחיית הביוץ לזמן הרצוי¹⁷, ואם הרפואות לא יועילו לה, פשוט שתוכל להפסיק בטהרה ביום הרביעי קודם שקיעת החמה, ויום החמישי יהיה ראשון לספירת ז' נקיים, כהוראת בעל חזון איש. ואם זמן הביוץ חל מוקדם יותר, תוכל לעשות כעצת בעל אור לציון, דהיינו שקודם בוא הוסת תשקך ותאמר לבעלה "טמאה אני", ותוכל לצרף אותם ימים שנאסרה בהם על פי אמירתה למנין ה' ימים דהמתנה¹⁸. וכמו כן תוכל לעשות כעצת בעל חשב האפוד, שתאסור הנאת תשמישו עליה, דהיינו שתאמר 'גופך להנאת תשמיש אסור עלי'¹⁹ למשך כך

15. וכ"כ **חשב האפוד** ח"ב סי' ע"א במאמר המוסגר בשם הרח"י **יעקוביטש** ז"ל, הרב דביהכ"נ חורב.

16. הגר"ש גאנצפריד ז"ל בספרו על הל' נדה, טבילה ומקואות **לחם ושמלה**, שמלה סי' קצ"ו ס"ק כ"ב.

17. ראה לעיל הערות 2, 3.

18. וכ"כ **חוט שני** סי' קצ"ו סי"א ס"ק י"ב: "אשה ששקרה לבעלה שראתה עוד קודם שבאמת ראתה, ונאסרה עליו מדין שויה נפשה חתיכה דאיסורא, יכולה להחשיב ימים אלו להמתנה דה' ימים, שהרי אסורה עליו משום נדה". אכן בדברי חוט שני לא באה הצעה לאשה לעשות כן לכתחילה, ורק כתב שאם עשתה כן, מהני לה.

19. **שו"ע** יו"ד סי' רל"ד סעיף ס"ז: הא דחל נדר מתשמיש, דוקא שאמרה 'הנאת תשמישך עלי' אבל אמרה 'הנאת תשמישי עליך' אינו צריך להפר שהיא משועבדת לו וכו', ובט"ז שם ס"ק נ"ז ו**שו"ך** שם ס"ק פ"א דאנו מפרשים דבריה כאילו אמרה: 'גופך להנאת תשמיש עלי', דאל"ה אין הנדר חל כיון שאין בו ממש ויעו"ש.

וכך ימים לפני וסתה, ואף שיש חולקים דס"ל דרק אם נאסרה מתורת איסור נדה עולים לה הימים להמתנה, ועוד דהכא גרע טפי שהאיסור הבא על ידי נדר ברצונה בא לה, והרי אפשר שלא תדור ותהיה מותרת וכמו שנסתפק הגר"ד ז"ל עצמו, מ"מ הא אית לן דעת האג"מ דס"ל דבמקום ביטול פריה ורביה מעיקרא לא נאמרה חומרה זו לגזור לא שמשה אטו שמשה, ובשיעורי שבט הלוי [סי' קצ"ו סי"א ס"ק ו'] הביא שגם החזון איש היקל בדברים אלו [במקום הצורך], וכן מובא משמו של הגאון רבנו מאיר שמחה ז"ל בעל "אור שמח"²⁰, ולכן המקילה לעשות כעצה זו לא הפסידה. ועצת רבים ממחברי זמננו, שתדלג טבילתה חדש אחד, ואח"כ כשתראה שנית, מיד כאשר תחדל ראית דמה, תפסוק בטהרה ותתחיל למנות ממחרתו ז' נקיים.

20. **שואלין ודורשין** הנ"ל הערה 8 סי' מ', תשובה א', מכתבו של ר' אליהו מרדכי הלוי ולקובסקי: "הנה קבלה בידי מהגאון ר' מאיר שמחה הכהן מדווינסק זצ"ל להקל בענינים כאלה בכל האפשרי, זה מסר לי מפה לאוזן".